

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Олександр Полисаєв, кандидат філософських наук, доцент
декан факультету психології та соціології
Київського національного авіаційного університету

Володимир Шедяков, співробітник
Міністерства промислової політики та Євроінтеграції
м. Київ

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У статті розглядаються особливості різних хвиль модернізації, робиться висновок щодо додаткових можливостей використання соціальної ролі трудових відносин та налагодження соціального партнерства у неklasичній модернізації, підкреслюється необхідність розвитку технологій управління для забезпечення його успіху у забезпеченні конкурентоспроможності країни у постсучасному світі.

Вступ. Глобальні трансформації, що збіглися з рубежем третього тисячоліття, активізували прагнення багатьох сучасних дослідників до виявлення закономірних тенденцій розвитку людства, аналізу перспектив становлення інформаційного суспільства та запобігання планетарним викликам, які можуть стати на заваді цивілізаційного поступу. Вже на сьогодні стає очевидним, що впроваджені у всі сфери життя інформаційні технології, зі своїм значенням можуть бути віднесені до тих проривів в історії, котрі здатні радикально змінити подальший розвиток людства. Можна з упевненістю стверджувати, що сучасні інформаційні технології можуть бути віднесені до таких визначних відкриттів планетарного масштабу, як винайдення колеса, писемності чи обробки металів. Напевно, було б непродуктивним прожектерством давати прогнози, як зміниться життя людства, хоча б у найближчі десятиліття, однак очевидно: стихійність та спонтанність при розв'язанні назрілих соціальних проблем безповоротно відходить у минуле. Адже надто великою може бути ціна помилки чи непродуманого рішення, надто дорогою ціною може заплатити людство за прорахунки окремих людей. Саме тому проблема управління соціальними процесами стає не просто важливим чинником розвитку суспільства, а перш за все – вона перетворюється на необхідну складову виживання людської цивілізації. Дана проблема впродовж другої половини ХХ ст. часом плумачилась лише як проблема війни і миру, де чільне місце відводилось політикам, однак ХХІ ст. скоригувало такого роду погляди, поставивши проблему в площину вироблення принципово іншої парадигми, де чільне місце посідають: 1) зростаючий вплив на прийняття управлінських рішень широкого загалу, принаймні в країнах, що сповідують демократичні

принципи; 2) поглиблення прірви між країнами “золотого мільярду” та всіма іншими державами світу щодо механізмів прийняття системних рішень; 3) інтегративний характер рішень, що приймаються – повинні бути враховані не лише короткочасні політичні, а й довгострокові соціальні наслідки. Підкреслимо, у сучасній спільноті немає іншого виходу, як навчитись приймати рішення

Постановка завдання. Таким чином, управлінська парадигма постмодерну потребує теоретичного осмислення трансформаційних процесів, причому вкрай важливо проаналізувати динаміку трансформацій, починаючи від періоду Нового часу аж до наших днів. Саме це, на нашу думку, сприятиме виявленню тих закономірних тенденцій, що в кінцевому результаті обумовили ті історичні здобутки, які створили підґрунтя для становлення сучасної європейської цивілізації. Водночас вкрай важливо розглянути перспективи подальшої інтеграції до світового співтовариства тих країн, які на сьогодні відстають від держав “золотого мільярда”. Адже умови подальшого становлення інформаційного суспільства з необхідністю передбачають процес активного залучення відстаючих країн до рівня передових, тобто за десятиліття окремі держави повинні пройти шлях, який інші пройшли за сотні років. А це неминуче створить додатковий комплекс проблем, який в свою чергу можна подолати лише на шляху вироблення таких управлінських рішень, які дали можливість мінімізувати очевидні втрати від такого пришвидшеного руху. Причому зазначений аналіз створить передумови для врахування і тих непродуктивних підходів та явних прорахунків, які мали місце в минулому. Саме під таким кутом зору автори спробували проаналізувати зазначений комплекс проблем та дослідити можливі оптимізовані підходи управлінських рішень у налагодженні соціального партнерства

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

у неklasичній модернізації. Зокрема акцентувати увагу також на проблемах трансформації українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Під час здійснення соціальних трансформацій системного рівня, наслідки змін у житті кожної людини залежать від якості управління, скорельованого з рішеннями соціального рівня. Однак розуміння реальних механізмів влади її представниками зовсім не обов'язково відповідає рівню викликів часу і стратегічних завдань розвитку, коли "Традиционные стратегии реализации собственного потенциала... исчерпаны и требуют конструирования нового социально-идейного конструкта, который бы позволил произвести замену отработанного "индустриального фордистского сердечника" украинского общества" [2].

Трагедія ринкового фундаменталізму та політичного радикалізму – це не лише ігнорування дефектів певних варіантів управління (передусім – стихійно-ринкового та патерналістсько-державного), особистий непрофесіоналізм та корупція, але й розпад загалом на окремі антагоністичні групи, непродуктивні форми симбіозу загального та індивідуального інтересу. Поза адекватним врахуванням різноманітних місцевих та професійних традицій, прагнення стрімкого розвитку обертається, як правило, культуртрегерством, силовим насадженням визначеної моделі культури згори. А вже недостатнє врахування різних аспектів соціальної поведінки людей з їх пристрастями, вибором і навіть забобонами, будь-які перетворення здатні призвести до стагнації, а то й розпаду державницьких інституцій. Водночас "запізнілий" розвиток надає можливості відбору апробованих форм трансформацій (але специфіка умов, завдань, загроз та перспектив, а також різниця історичного досвіду та соціальної пам'яті різних країн накладає додаткові обмеження в ефективному запозиченні елементів світового досвіду). Резерв перетворень – у якості вираховування уроків вітчизняних та світових спроб трансформації (як успішних, так і невдалих). Умови глобалізації створюють нові вимоги як до оцінки різних варіантів осучаснення країни та суспільства, так і до вибору оптимальних рішень на шляху реформ в наших умовах. Природно, ці питання тісно пов'язані, і виявлення логіки світового розвитку відкриває ефективні заходи щодо перетворення країни [1, 3].

Для цього слід виокремити три хвилі трансформаційних процесів, що мали місце у соціально-економічному розвитку світу. Перша – це модель **класичної модернізації**, за якою

розвивалися Європа та її дочірні відгалуження (Північна Америка, Австралія); друга – Росія, Японія, Туреччина, Балканські країни, почасти Бразилія й Аргентина; насамкінець третя хвиля – колоніальна і залежна периферія Азії, Африки й більшості країн Латинської Америки. Відмінність між хвилями, а також схожість національних варіантів розвитку всередині них визначається не лише й не так якісними показниками (хоч часовий розрив, різниця історичного часу між початковими межами розвитку, безумовно, мають значення), як характером, механізмом становлення і відповідно типом, параметрами структур, що формуються. Першій хвилі притаманне стихійне зародження індустріальних відносин, а також відносна синхронність визрівання основних формаційних передумов капіталізму – економічних, соціальних, правових, політичних та культурних. Була збережена послідовність взаємодії чинників: накопичення економічних і соціальних передумов – частково пов'язані з ними масштабні культурні зрушення XVI – XVII ст.; на їх основі політичні революції XVII – XVIII ст., що виявилось потужним стимулом для аграрної та індустріальної революцій XVIII – XIX ст. Хоча, зрозуміло, крім послідовності були й одночасність, паралельність та різноманітні відхилення від основного процесу. На сьогодні, коли часто відновлюються й змішуються характерні риси модернізації країн різних хвиль, етапів та рівнів, суттєвими для аналізу тенденцій нашого часу залишаються такі моменти "первісної" (що у вигляді "вестернізації" присутні в інших моделях) модернізації: 1) буржуазний розвиток на Заході виростає з добуржуазної культурної традиції; 2) завдяки культурній єдності регіону можливе стимулювання різних держав [7].

Країни другої хвилі модернізації стартують дещо пізніше: приблизно з кінця XVIII. Вони вже мають перед собою групу країн "центру", яка є прикладом і, водночас, зовнішньою загрозою. Внутрішні передумови значно менше визрілі, ніж у першій хвилі, у деяких з них взагалі відсутні. Тобто в другій хвилі створюється **якісно нова** ситуація порівняно з першою, це є **інший, менш органічний тип**. Чільне місце тут займає чинник політичної волі, істотно зростає роль держави як рушія і гаранта розвитку. Економічна та соціальна складові також мають суттєві відмінності порівняно з першою хвилею. Розвиток відразу починається з великої промисловості, оминаючи, як правило, мануфактурний період. Спочатку й "відразу" з'являється те, до чого Захід ішов століттями, причому весь цей процес "вміщується" у надзвичайно стислий період –

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

кілька десятиліть, максимум століття. Тому в країнах другої хвилі немає часу на класичне первинне накопичення. Здійснюється процес **форсованого** накопичення власності, фактично – її перерозподілу за рахунок всього суспільства (податки, жорсткіша експлуатація робітників). Звідси – зростання соціальної напруги, і як наслідок – політичний диктат, жорстко централізоване управління. Якщо до цього додати незрілість національної буржуазії, соціально-психологічні труднощі адаптації широкого загалу до нових умов, очевидно, що буржуазна модернізація в другій хвилі відбувається значно конфліктніше, ніж у першій. Водночас відкриваються і деякі додаткові резерви, що дещо пом'якшують ситуацію. Скажімо, є змога запозичувати передові технології, впроваджувати оптимізовані управлінські моделі щодо використання наявних природних та людських ресурсів, спиратись на підтримку діаспори. Відіграє роль і суб'єктивний чинник – здатність національних еліт вести збалансовану, реалістичну господарську та соціальну політику. І на довершення – величезне значення мала спроможність національних культурних традицій адаптуватися до процесу модернізації.

Специфічно відбувається трансформація у третій хвилі – країнах, що розвиваються, в Азії, Африці та Латинській Америці. Модернізація тут стартує лише на початку ХХ ст. Третя хвиля схожа з другою у спільній для них ситуації запізненого розвитку з усіма наслідками, але має і суттєві відмінності. По-перше, ступінь відставання від “центру” тут ще більший, ніж у другій. Крім того, якщо країни другої хвилі розвивалися на національній основі, то на державах третьої лежить величезний відбиток колоніалізму – периферії світового капіталістичного господарства. Нарешті, країни, що розвиваються, модернізуються в епоху виникнення глобальних проблем людства. Деякі з них виникли саме в країнах, що розвиваються (демографічна, продовольча), інші впливають на них істотніше (екологічна, ресурсно-сировинна). Ці проблеми перетворюються на об'єктивне обмеження розвитку (заважаючи запозиченню передових західних зразків) для молодих держав. У той же час “запівнілий” розвиток часто вирізняє: 1) вибіркоче запозичення технологічних, переважно військово-промислових, досягнень передових країн в обмін на вивезення сировини; 2) одночасне посилення експлуатації свого народу добуржуазними і лише певною мірою – індустріальними методами; 3) зростання централізації та бюрократизації управління. Зазначені поєднання елементів

прориву та відставання часто-густо відображалися у таких поняттях, як “часткова модернізація”, “розкол”, “хімерне суспільство”, “хаотична модернізація” тощо. Модернізація “запівнілого” зразка дуже часто супроводжувалася поєднанням “чистих” (традиційних) та ірраціонально-перетворених форм, зростанням соціальних контрастів, що мають ознаки регенерації історично відмерлих інститутів “неосередньовіччя”. Так, при неймовірній бідності абсолютної більшості населення, вражаючими є багатства правлячих кланів країн третьої хвилі. І приклад Саудівської Аравії є скоріше винятком із загального правила.

Суттєва зміна умов трансформації характеризує й пострадянський демократичний транзит. Достатньо вказати на нові тенденції світового розвитку, які отримали назву “постмодерну” та пов'язані зі всебічним відходом від проєктів класичного модерну минулого. Зазначимо, що постмодерн – це не заперечення модерну та відмова від його спадщини; було б неправильно зводити його зміст до банального перекладу як “після”. Мова про інше: зміну **моделей розвитку**, підвищення рівня плюралізму трансформації, можливість конструктивного поєднання різноманітних рис людської життєдіяльності. Здійснення некласичної модернізації нині передбачає зміни у послідовності, темпах, методах перетворень, збільшення ролі як духовно-інформаційної складової розвитку, так і технологій соціального управління, впровадження моделей соціального партнерства. Для позначення домінуючих тенденцій трансформацій Мануель Кастельс, наприклад, використовує термін “надсучасність” (hypermodernity) та аналізує ставлення до них різних “світів”, у тому числі четвертого, який поміщає людину та території, що втрапили свою цінність, з точки зору магістральних інтересів інформаційного капіталізму. Автор вказує, що продуктивною (або, навпаки, такою, що заважає інноваціям і, відповідно, росту виробництва) є саме соціальна організація у цілому [8]. Зокрема, **трудові відносини є не лише суттєвим чинником розвитку виробництва та суспільства, але й ефективним засобом обміну індивідуальними якостями, сферою формування соціального статусу**. Нові горизонти розвитку відкриваються тим державам, де суспільний устрій максимально сприяє реалізації творчого потенціалу громадян. Сам зміст соціогосподарського життя дедалі більше задається не “керівною елітою”, а повсякденними контактами особистостей між собою. Зрозуміло, що практичне здійснення переорієнтації економіки від паразитування на сировинній базі країни до акцентування

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

наукомістких виробництв потребує не лише масштабного фінансового маневру, але й відповідних соціальних змін. **Конкретна модель їхнього впровадження залежить від характеру претензій у постсучасному світі, обраної господарської ніші, якості їхньої реалізації – важливих параметрів соціального управління.** Зрештою, “ціна питання” у випадку зі становленням системи соціального партнерства – не лише якість життя населення країни, але й розв’язання такої безумовно стратегічної проблеми, як забезпечення конкурентоспроможності економіки як цілого, а не лише її окремих галузей та корпорацій. Таким чином внутрішньополітичний діалог тісно пов’язаний з будівництвом відносин з об’єднаною Європою та місцем на загальносвітовій мапі. Відповідно, нині традиційна **модель соціального партнерства набуває девирсифікованого характеру, коли соціальний діалог поширюється на всі рівні соціоекономічних відносин.** Процес консультацій торкається суб’єктів господарювання по вертикалі та різних галузей та територій по горизонталі. Удосконалюються уявлення щодо предмета переговорів, де особливої ваги набувають власне соціальна, та економічна сфери – і ця тенденція має можливість подальшого розвитку [6].

У свою чергу соціальне партнерство передбачає визнання та практичну реалізацію рівності сторін, збалансованості вимог, врахування інтересів партнерів. Причому тоді як в Україні досліджуються переважно та впроваджуються класичні моделі, в ЄС традиції закріплення трудових відносин продовжують трансформуватись.

Водночас сьогодні характер економічних процесів повсюдно змінюється за рахунок росту соціальної та загальнокультурної складових. Нового змісту набувають міжнародні чинники, серед яких однією з найпотужніших складових є глобалізація конкуренції. Як основні ланки глобалізації МВФ, наприклад, виокремлює світову торгівлю, транснаціональні фінансові потоки, переливання технологій, інформаційні мережі та взаємодію культур, а ЮНКТАД акцентує увагу на “глобалізації виробничих процесів через міжнародну виробничу кооперацію” на основі повузлової та поопераційної спеціалізації, які спираються на порівняльні переваги країн, що кооперуються. Нині, після поповнення групи економічно розвинених держав четвіркою східноазійських НІК, у складі економічного авангарду (за класифікацією МВФ) нараховується 29 держав – “стандартних” точок концентрації впливу не лише на процеси соціально-економічного прогресу, але й на формування

самих орієнтирів поступу, поглядів на його зміст. Зростає значення міжнародної торгівлі та інвестицій. Це йде на фоні процесів подальшого відстоювання національних інтересів, коли глобальна конкуренція все помітніше стає за своїм характером надеконіомічною, здійснюється шляхом нав’язування власної моделі розвитку, що безпосередньо впливає на всі без винятку сфери людської діяльності. Не дивно, що за ступенем подальшої глобалізації конкуренції, дослідження державної та корпоративної практики у сфері міжнародної стратегії набувають пріоритетного значення. Особливу увагу у виробленні зазначеної стратегії привертає здатність створення конкурентної переваги за рахунок власної активності на світових ринках. Глобальна стратегія, пов’язана з поглибленням міжнародної діяльності, розглядається, як правило, не тільки як дифузія сучасних та постсучасних технологій (у тому числі – організації та управління), але й у ролі ефективного засобу досягнення економії, обумовленої ростом масштабів виробництва, адаптації до потреб міжнародних ринків та ефективного доступу до світових ресурсів (капіталу, сировини, праці). І транзитне положення України при цьому – додаткова перевага.

В умовах значного посилення транскордонних факторів та глобалізації уникнути ролі ресурсного донора та об’єкта зовнішніх маніпуляцій можна винятково за рахунок послідовного захисту власних національних інтересів. Водночас підсумком минулих хвиль модернізації стала індустріалізація світу, але – переважно шляхом запозичення інструментальних, а не світоглядних цінностей. Ще раз підтвердилося: позитивно спрацьовує саме перенесення перспективних технологій, а не спроби інституційного копіювання. Адже поняття відкритої економіки суттєво змінило її зміст за ступенем посилення інтернаціоналізації господарського життя. До країн відкритої економіки почали відносити держави не лише з високим рівнем участі в міжнародній торгівлі (що безпосередньо проявляється щодо експортної та імпоротної квот до ВВП), а перш за все – у міжнародному русі капіталу й валютно-розрахункових відносинах. Загальносвітовою тенденцією стало здешевлення послуг транспорту і зв’язку, зростання інформаційних та технологічних транснаціональних потоків, подальша уніфікація національних інфраструктур, зниження торговельних й інвестиційних бар’єрів. Разом з тим інтеграція до світогосподарської системи триває поки що у невідгладних і неперспективних для України сферах діяльності;

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

адже у міру задоволення внутрішніх потреб населення у вже звичних атрибутах матеріальної та духовної культури (розвику зараунок внутрішнього ринку як нашої країни, так і ближчих сусідів), для національної економіки **принципово важливо змінювати вектор зовнішньоекономічної інтеграції на більш високонаукомісткий**. Стратегічним завданням залишається подолання економічного і технічного відставання та поліпшення у зв'язку з цим якості життя населення, розвитку внутрішнього попиту. Зазначена проблема з кожним етапом світового науково-технічного прогресу буде ставати чимраз боліснішою. Добробут суспільства багато в чому визначається змістом і швидкістю впровадження інноваційної стратегії як логічної стадії економічного розвитку на шляху забезпечення дієвої системи економіки.

Очевидно, що початок століття стає рубіжним у становленні нової ери міжнародних відносин, де Україна ще має шанси стати рівноправним членом світового співтовариства. Наша держава поглиблює пострадянський транзит, все глибше усвідомлює та прагне реалізувати власні національні інтереси як велика країна Європи. Історія дала Україні ще одну можливість за рахунок здобуття державності здійснити прорив у число найбільш ефективних і організованих країн з урахуванням всіх світових новацій. Але це потребуватиме концентрації зусиль усього українського суспільства (а не лише управлінських інституцій, як це часом тлумачать деякі політики) та створення механізмів його реалізації. Конкретизація зовнішньоекономічних завдань та діапазону їхнього розв'язання залежить і від внутрішніх стартових передумов здійснення світогосподарських зв'язків. Таким чином, з одного боку, змінюються об'єктивні потреби економіки у зовнішніх відносинах, з іншого – її можливості. Сьогодні найбільш широка комбінація різних механізмів відтворення спостерігається у країнах, що розвиваються у зв'язку зі збереженням у них великого масиву відносин, які прийнято називати традиційними. Їх неможливо скасувати або заборонити вольовим рішенням, адже вони є органічною складовою відтворювального процесу. При цьому часто умови сьогодення об'єктивно створюють для оптимізації зовнішньоекономічних зв'язків можливість не стільки однозначного вибору за моделлю “або – або”, скільки варіантів поєднання напрямів та форм [4].

Водночас визначальною є орієнтація на той чи інший домінуючий підхід у виборі цілей та засобів, розуміння прогресу та шляхів його здійснення. З

одного боку, загальновідомо, що індустріальний гігант – СРСР – так і не зміг опанувати технологіями (у тому числі управлінськими) **нової моделі розвитку**. З іншого боку, вельми показовим є варіант розвитку Японії, яка за рахунок своєчасного виходу на передові інноваційні тенденції, змогла на певному етапі своєї історії не лише за короткий час вирватися вперед, але й запропонувати власне бачення прогресу та оптимальні шляхи його реалізації. Причому у нинішніх господарських умовах бути успішним глобальним конкурентом означає знайти для себе адекватну своїм конкретним особливостям технологічну нішу. Часом буває достатньо відтворити навіть не цілий імпульс подальшого розвитку, а сконцентруватися на одному перспективному спрямуванні. А це є можливим і для невеликих соціальних спільнот, і для “країн-аутсайдерів” (зміст цього терміна теж значно змінюється; різні шляхи можуть вести до необхідного результату й відсутності неодмінності канонів “вестернізації”). До того ж, у країнах, орієнтованих на цілісну соціально-економічну модель, скорельовану із традиційними культурними цінностями, досягають цілей розвитку кожної конкретної людини та нації у цілому успішніше, ніж в інших. Підкреслимо, постмодерн коригує усталені концептуальні підходи та уявлення. Скажімо, на сьогодні чинники економії у масштабах виробництва і оптимізації стратегії відповідно до найбільш поширених типових моделей перестають бути функціональними. Щоб успішно конкурувати необхідно постійно впроваджувати інновації та нарощувати конкурентні переваги. Їх джерело загальновідоме – приплив й раціональне використання капіталовкладень у матеріальні та нематеріальні активи. Зміни у процесах конкуренції і рідтиску глобалізації роблять капіталовкладення впливовим фактором досягнення й реалізації конкурентної переваги. У свою чергу, на інтенсивність, напрямки, концентрацію капіталовкладень істотно впливає визначення меж державного сектора в економіці, ефективність використання державної власності, засоби державного регулювання.

Однак хоч багато господарських гравців конкурують у глобальному масштабі і низка складових у дослідницьких та виробничих витратах відносно вільно рухається світом, очевидно, що діяльність на місцевих ринках продовжує здійснювати значний вплив на процес здобуття й реалізації конкурентних переваг. Суттєво відрізняються параметри господарської активності й можливості здійснення різноманітних виробничих та обігових процесів. Так, базові

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

впливові конкуренти спектру галузей розташовані у невеликому числі держав – світових лідерів. При певній розпорошеності діяльності міжнародних концернів, вони продовжують концентрувати ядро своєї активності в обмеженій кількості країн. Отже, існує переплетення чинників та відповідних процесів збереження національної ідентичності господарських структур – глобальних за своєю суттю варіантів розвитку та реалізації стратегічних парадигм у конкурентній боротьбі, що безпосередньо впливає на відтворення власних національних інтересів. В Україні ж ситуація значно складніша порівняно з параметрами “класичної” модернізації, де визначальну роль продовжують відігравати політико-корпоративна та бюрократична складові прийняття стратегічних рішень. Менш напрацьованими є концепції соціального партнерства, які певний час тлумачились навіть як рецидив “реального соціалізму”. Однак хоч і повільно, але в українському політикумі зростає усвідомлення необхідності інтегрованого підходу до вибору конкретних рішень, де необхідною компонентою виступає соціальна складова як один із найбільш значимих факторів [5]. Більше того, виборча кампанія 2004 р. продемонструвала, що поза врахуванням зазначеної складової публічна політика в Україні вже неможлива, і це сталося чи не вперше на теренах СНД. Будь-яка програма розвитку повинна забезпечити “нарощування” визначених людських якостей, допомагати забезпеченню конкурентоспроможності країни та бути спрямована у майбутнє. Однак в Україні ще не закінчено інституційно-інфраструктурне оформлення адекватних новим умовам трудових відносин. Водночас домінує розповсюдження трибічної моделі соціального партнерства та зорієнтованість до етатистського варіанту патерналізму посилює роль держави (яка має бути і центром прийняття рішень публічної влади і стороною соціального партнерства). Тобто, з одного боку, вона приймає закони, визначає правила та процедури, правовий статус кожного, а з іншого, – виступає однією зі сторін (зокрема, як власник майна у виробничих комплексах). Таким чином, держава репрезентує і окремий інтерес учасника переговорного процесу, і загальний – гаранта рівноправної участі усіх сторін соціального діалогу, котрий повинен забезпечити консолідацію зусиль різних верств для забезпечення злагоди та прогресу. Саме зазначений фактор, а не особистісні якості того чи іншого представника правлячого Олімпу, є на нашу думку, джерелом нестабільності політичної влади в Україні.

Одним з найважливіших чинників, які зумовлюють успішність ринкових перетворень у країнах з економіками перехідного типу, є забезпечення внутрішнього прозорого конкурентного середовища з рівними умовами та правилами для всіх суб’єктів економічної діяльності [5]. Разом з тим необхідно розрізняти у процесі включення до світових конкурентних процесів (“гіперконкуренції”) позитивні та негативні аспекти, пов’язані зі стимулюванням росту або пригніченням вітчизняних виробничих сил, внутрішньої та зовнішньої готовності до повноцінної участі у ній. Зовнішньоекономічні чинники успіху будь-якої нації – параметри, які виникають у боротьбі різноманітних міжнародних процесів й тенденцій у зіставленні із завданнями та можливостями внутрішнього розвитку в порівнянні з іншими існуючими та можливими підходами та моделями діяльності, державної політики у різних сферах життя суспільства, орієнтованого на ідеологію оптимізованих програм розвитку та створенням моделей довго-, середньо- та короткострокових перспектив. Наша зовнішня політика з точки зору існуючої геоекономічної картини фактично не є багатовекторною. Україна має лише один вектор (європейський) – і багато партнерів. Європейський вибір – це не лише географічна приналежність, а єдиноможливий для незалежної України вектор розвитку, що передбачає поступову інтеграцію в європейський простір не лише політичними засобами, а насамперед, в економічному та цивілізаційному аспектах. Україна здавна та природним чином належить до європейської спільноти націй, так що йдеться про наповнення існуючого стану речей конкретним і продуктивним змістом. Тому стратегічною метою керівників європейських держав повинна бути допомога у перетворенні України на постіндустріальну країну, котра забезпечує середньоєвропейські стандарти життя в економічному, інформаційному, освітньому та екологічному сенсах.

Привабливість гасла “рух до Європи” пояснюється здебільшого бажанням суспільства отримати доступ до благ вже успішної цивілізації та її якості життя. Разом з тим саме собою навішування ярлика “Євросоюз” на будь-яку територію проблем розв’язувати не зможе. У теперішніх умовах не варто орієнтуватися на універсальні рецепти та прості рішення складних проблем. В умовах глобалізації часто нерегіональна близькість, а саме національно-культурні особливості при балансі економічної свободи та державного регулювання стають чинниками, які багато в чому визначають

конкурентоспроможність. До того ж маршрути та форми забезпечення цього успіху можуть бути велими різноманітними та досить самобутніми.

Так, глобалізація актуалізує проблеми міжнаціонального, релігійного, тендерного, регіонального, культурного тощо характеру. Поглиблюється конкуренція не лише окремих країн на ринках деяких товарів, а й суперництво між транснаціональними корпораціями та секторами економіки, що виробляють товари-субститути або залучені до взаємозамінних виробничих циклів. Однак хоча немало учасників господарської діяльності дійсно конкурують у глобальному масштабі і низка складових у дослідницьких та виробничих витратах відносно вільно рухається світом, беззаперечним є те, що діяльність на місцевих ринках продовжує суттєво впливати на процес здобуття й реалізації конкурентних переваг: “Радикальные изменения произойдут в системе международных отношений, которые будут самым радикальным образом отличаться от традиционной классической геополитики XIX – XX столетий. Мир Постмодерна, в котором будут сосуществовать “цивилизация биотехнологий” и “пояс индустриальной ржавчины”, обречены на длительный передел глобальной изографии силовых полей... Степень противостояния, которое происходит по дуге цивилизационно-культурного столкновения, значительно возрастает, и к “конфликту цивилизаций” добавится конфликт технологических укладов” [2]. Відрізняються один від одного параметри господарської активності та можливості здійснення різноманітних виробничих та обігових процесів, ієрархії мотивів й стимулів. Базові впливові конкуренти інноваційного спектру галузей розташовані у незначній кількості держав. При значній географії діяльності міжнародних концернів, вони продовжують концентрувати ядро своєї активності в обмеженій кількості країн. Реалізується переплетення чинників (і відповідних процесів) збереження національної ідентичності господарських структур – та необмежених державними кордонами варіантів розвитку в реалізації стратегічних парадигм у конкурентній боротьбі, яке впливає на усвідомлення **форм забезпечення національних інтересів у світі сьогодні**. Одночасно аналіз розвитку та реалізації чинників конкурентоздатності має торкатися двох аспектів: внутрішнього та зовнішнього – ступінь кореляції яких може бути різним залежно від відкритості економіки. Відповідно, посилення глобалізаційних тенденцій сприяє зростанню та регуляторній ролі державних інституцій щодо конкурентної боротьби на

міжнародному рівні. В умовах постмодернізації суспільства та економіки спроби ігнорування міжнародного конкурентного середовища створюють реальну небезпеку перетворення традиційного прогнозування в інструмент самозаспокоєння, що прагне обминати власні недоліки та сприяє стагнації суспільства на шкоду результативності. Водночас, саме зовнішні чинники задають об’єктивний контекст існуванню держави, без врахування якого неможливо виробити та дотриматись оптимального курсу. При здійсненні цього аналізу, звісно ж, треба бачити, як деякі країни активно втрачають властивості суб’єктності, а в ці порожнини входять зовсім інші гравці – політичні та господарські. Водночас роль кожного чинника конкурентоздатності може варіюватися у різних країнах відповідно до конкретних умов; у деяких – слабкість одних параметрів може перетворитись на стимул розвитку за рахунок інших. Наприклад, відомими є успіхи держав з невеликою ресурсною базою, стрімким розвитком при обмежених можливостях використання робочої сили тощо. Теорія сталих конкурентних переваг взагалі враховує як фактор орієнтації на ринок, так і зовнішнє оточення (перевагу над конкурентами), і чинник ефективної ресурсної орієнтації (акцент на винятковість та специфічність ресурсу). Причому власне поняття ресурсу може тлумачитися у досить вільному діапазоні, включаючи добру репутацію національного виробника, складність підбору субститутів, забезпечення позитивної динаміки. І конкурентоспроможність з ресурсів розглядається за усіма базовими факторами виробництва, у тому числі природними ресурсами, людськими чинниками, капіталом.

При цьому значення інститутів соціального партнерства змінюється у різних рівнях становлення конкуренції (глобальному, держави, галузі, виокремленого суб’єкта господарювання). **Природно, що використання людського капіталу як ефективного ресурсу потребує не лише цілеспрямованої державної політики, але й відповідної поведінки корпорацій та фірм, тобто в аспекті політико-економічної конкурентоспроможності, та торговельної конкурентоздатності.**

Висновки. Сучасні трансформаційні процеси, що за своєю глибиною та очікуваними наслідками не мають аналогів в історії людської цивілізації, з неминучістю включають у свою орбіту мільярди людей, десятки країн світу у всіх кутках нашої планети. Однак ступінь залучення окремих держав і навіть регіонів буде далеко не однаковим.

ДУХОВНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕКЛАСИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Уже зараз можна говорити про те, що стартові позиції різних спільнот обумовляють існування кількох груп країн, які в умовах інформаційного суспільства будуть орієнтуватися на різні моделі розвитку, відповідно до власних соціально-економічних умов та міжнародного розподілу праці. Очевидним є й те, що чільні позиції за умов трансформацій постмодерну посяде невелика група країн-лідерів, позиція яких і завдаватиме вектор подальшого розвитку світового співтовариства. Прагнення долучитися до лідерської групи або наблизитись до неї в найближчий час власне і буде визначати основну політичну інтригу міжнародних стосунків. Закономірно, що це викличе додаткове напруження у відносинах між окремими державами і навіть регіонами, яке корелюватиметься культурними, релігійними, екологічними та ін. чинниками. І хоча зростаюча економічна потужність дасть змогу державам-лідерам здійснювати іншим країнам більш значні донорські впливання, це не зможе змінити суті стосунків передових країн та світових аутсайдерів – основою їх і надалі виступатиме прагматизм та прагнення перекласти на інших тягар світових проблем. Причому слід чітко усвідомити, що будь яка політична риторика лідерів міжнародних інституцій не позбавить країни жорсткої конкуренції та прагнення світових лідерів нав'язати світовому співтовариству власні ідеологічні концепти.

За цих умов особливе місце посідають деякі пострадянські держави та зокрема Україна. Високий освітній рівень, органічний зв'язок із європейською культурною традицією, вигідне географічне положення, створюють для нашої держави можливості без особливих проблем влитись до європейського простору. Водночас традиції тоталітарного минулого корельовані з надто довгим періодом бездержавності, створюють серйозні труднощі для інтеграції України до європейського співтовариства. Саме зазначені чинники обумовили також ще одну серйозну проблему українського суспільства – вкрай низький рівень політичної та управлінської культури керівників усіх рівнів. Дана проблема, яка може видатись частковою, на сьогодні перетворилась на камінь спотикання для нашого суспільства. Адже невміння визначити стратегічні цілі розвитку українського суспільства, прийняття непродуктивних рішень, нездатність консолідувати енергію широкого загалу, провінційність та корупція – ось далеко неповний перелік хвороб вітчизняних управлінців. Однак сучасні трансформаційні реалії дають всі підстави

стверджувати: лише за умови якісного менеджменту стає можливим прорив української спільноти до клубу передових держав світу. Тому якісне оновлення управлінських структур, залучення до них найбільш динамічних, освічених та моральних представників українського суспільства, є запорукою збереження дійсного суверенітету нашої держави. В протилежному разі реальним є ризик перетворення України в аутсайдера світового співтовариства, країну що не зможе посісти належне місце в інформаційному суспільстві. Однак на сьогодні ще не втрачена можливість сконцентрувати зусилля української спільноти на розв'язанні проблем соціального управління на сучасному рівні, що стане запорукою поступу нашої держави.

1. Азроянц Э. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? – М.: Новый век, 2002.; Вазюлин В.А. Логика истории. Вопросы теории и методологии. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988.

2. Семиноженко В.П. Эпоха биотехнологий – постиндустриальный шанс для Украины? // ОЙКУМЕНА. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. – Выпуск 2. – Х.: Константа, 2004. – С. 13.

3. Травин Д., Марганя О. Европейская модернизация. – М. – СПб.: Terra Fantastica, 2004.

4. Штайнер Х. Відмінності та схожість у соціальних реаліях. Соціологічний аналіз Росії порівняно з Польщею та Угорщиною // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003 – 4, жовтень – грудень. – С. 191 – 206.

5. Якість економічного зростання / В.Томас, М.Дайламі, А.Дарешвар та ін. – К.: Основи, 2002; Roberts J. The Modern Firm. Organizational Design for Performance and Growth. – Oxford: University Press, 2004.

6. Amsden A. Third World Industrialization: "Global Fordism" or a New Model? // New Left Review. – 1990. – N 182. – July/Aug. – P. 5 – 31. Baker D.D. Cullen J.B. Administrative Reorganization and Configurational Context: The Contingent Effects of Age, Size, and Change in Size // Academy of Management Journal. – 1993. – Vol. 36. – N 6. – Dec. – P. 1251 – 1277.

7. Castells M. Information Technology, Globalization and Social Development // UNRISD Discussion Paper. – № 114. – 1999, Sept.

8. Lansbury R.D. Perspectives of Industrial Relations in the Twenty-First Century // The Perspectives of Industrial Relations in the 21st Century. IIRA 3rd Asian Regional Congress. – Vol. 4. – P. 3 – 17.